

Резюме

В статье автор рассматривает хозяйственный договор как социально-правовую систему. Проводится анализ критериев оценки хозяйственного договора на предмет действительности. С правовой точки зрения выполняется сопоставление юридических конструкций хозяйственного договора – недействительности, ничтожности, незаключенности.

Summary

Regulatory matters concerning legitimation of the foreign economic activity of economic agents are under consideration in the article. The author offers particular ways of legislation improvement in regard to some matters of corresponding field.

Отримано 19.03.2009

В. А. РИБАЧОК

*Вікторія Анатоліївна Рибачок, здобувач
Київського університету права НАН
України*

**СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ІПОТЕКИ ТА МЕХАНІЗМУ ОФОРМЛЕННЯ
ІПОТЕЧНИХ ДОГОВОРІВ ЗА ЧАСІВ РИМСЬКОГО ПРАВА**

Досліджуючи зародження, формування та розвиток іпотечних правовідносин, можливо розглядати іпотеку як окремий інститут цивільного права. Для розуміння іпотечних правовідносин необхідно зрозуміти суть та історичний розвиток інституту іпотеки, що тісно пов'язаний з заставним правом та заставою в цілому. Еволюція оформлення іпотечних відносин розпочалася ще в VI ст. до н.е. в Греції, однак найбільшого визнання ці відносини досягли у римському праві. Зі всіх стародавніх правових систем найбільший вплив на сучасний правовий лад мало саме римське право, що заклало підвалини для розробки сучасного механізму оформлення та нотаріального посвідчення іпотечних договорів.

Питання оформлення іпотечних правовідносин у часи римського права досить активно досліджувалися як на початку XIX століття, так і досліджуються у сучасній науковій юридичній літературі такими вченими як: А.Б. Бабаєв, І.А. Базанов, М. Бартошек, О.О. Башмаков, Д.В. Дождев, В.С. Єм., М.П. Лепідевський, І.Б. Новицький, К.П. Победоносцев, І.А. Покровський, І.І. Пучковська, О. Сопов, І. Фріс, В.М. Хвостов, однак, більшість наукових робіт як вітчизняних, так і закордонних авторів, присвячені саме дослідженню питань матеріального права щодо механізму встановлення іпотеки.

При цьому поза увагою більшості науковців залишаються питання, присвячені дослідженню як ролі нотаріуса (приватного писця), до якого в часи римського права зверталися для того, щоб він виготовив документ про встановлення іпотеки, так і механізму встановлення іпотеки.

Заставне римське право формувалося поступово, поетапно, враховуючи економічно-ринковий розвиток країни. Кожен етап заставних правовідносин носив характерні риси та форму. Форми заставного права на кожному етапі вдосконалювалися, враховувалися помилки та недоліки попереднього етапу. Першою формою застави, на думку І.В. Новицького, В.М. Хвостова, В.В. Скворцова¹, у римському праві була фідуція, на що Д.В. Дождев, І.А. Покровський та О.Б. Бабаєв при дослідженні історичного розвитку римської застави заперечували. Так, Д.В. Дождев наголошував на тому, що фідуція до інституту застави не відносилася², а виступила теоретичним підґрунтям для виникнення римського інституту застави, а І.А. Покровський та О.Б. Бабаєв переконані, що

фідуція «має мало спільного з заставою, та в принципі й з правом на чужу річ»³. При цьому на думку Д.В. Дождєва, саме «застава» стала першою формою оформлення заставних правовідносин. Однак, погодитися з Д.В. Дождєвим не можна, оскільки в римському праві серйозним забезпеченням виконання зобов'язання була «фідуціарна манціпація»⁴, в силу якої боржник передавав кредитору у власність свою річ при цьому між сторонами укладався додатковий правочин, про те, що коли борг буде погашено вчасно, кредитор повертає річ боржникові, тобто такий правочин базувався на добросовісності кредитора⁵.

Таким чином, хоча фідуція не виступала класичним забезпеченням виконання основного зобов'язання, однак вона може по праву вважатися першою формою застави, а такі правочини можуть відноситися до фідуціарних, тобто довірительних, оскільки істотними умовами фідуціарної застави були: довіра, строк виконання зобов'язання, перехід права власності (розпорядження) до кредитора.

Необхідно звернути увагу на той факт, що на першому етапі свого існування фідуція зовсім не захищала права боржника, оскільки всім відома римська чесність, що була піднесена Полібієм⁶, не могла гарантувати боржнику, що після виплати боргу, кредитор поверне йому його річ. Враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що при такій формі застави, як фідуція, кредитор отримував більше прав, ніж це було необхідно для того, щоб забезпечити його інтереси, а боржнику залишалося дуже мало заходів захисту проти недобросовісного кредитора.

Однак, розвиток фідуціарних відносин призвів до того, що інтереси боржника могли вже бути захищені тим, що до фідуції почали включати положення про те, що річ може бути відчужена лише у випадку невиконання боржником взятих на себе зобов'язань. Включення такого положення до фідуціарного правочину призвело до того, що з'явилося інше положення, спрямоване на захист інтересів кредитора про те, що останній мав право залишити у своїй власності річ замість отримання задоволення за основним зобов'язанням. При цьому, слід наголосити, що більшість романістів переконані в тому, що саме кредитор мав право вибору, яким чином боржник повинен виконати своє зобов'язання за фідуцією⁷.

Наступним етапом розвитку застави в розвинутому римському праві була застава в формі пігнуса та іпотеки⁸, однак, І.В. Новицький наголошує на тому, що пігнус не міг існувати поряд з іпотекою, оскільки однією з передумов появи нової форми застави – іпотеки, і був «розвинутий торгівельний обіг, при якому ні фідуція, ні пігнус не могли задовольнити потреб життя»⁹. При фідуції було дуже складним становище особи, яка передала річ в заставу, а при пігнусі – становище особи, яка отримала річ¹⁰, що й призвело до встановлення нового виду забезпечення виконання зобов'язання – іпотеки, тому об'єднувати такі форми застави як пігнус та іпотеку в один етап історичного розвитку заставних правовідносин неможливо, враховуючи наступне.

Беручи до уваги концепцію Д.В. Дождєва, застава у формі пігнуса («*pignus datum*» з лат. застава шляхом передачі речі) виникла не пізніше III ст. до н.е.¹¹ для того, щоб уникнути суперечок та непорозумінь пов'язаних з передачею речі у власність кредитору.

Тепер боржник передавав кредитору лише у володіння (держання) річ для забезпечення виконання зобов'язання, при цьому власником речі залишався боржник – заставадавець, який і міг витребувати річ від кредитора – заставадержателя після виконання зобов'язання, погашення боргу. При передачі речі сторони обумовлювали, на відміну від фідуціарної застави, що у випадку належного виконання боржником зобов'язань кредитор повинен повернути річ. Кредитор, за загальним правилом, не міг користуватися заставленим майном і навіть був зобов'язаний утримувати його в належному стані. При цьому, боржник позбавлявся можливості отримувати вигоду від заставленого майна, хоча й не втрачав права власності на це майно. При такій формі застави боржник позбавлявся економічної можливості погасити свій борг, що суперечило й інтересам кредитора. Для покращення становища як кредитора так і боржника римські юристи внесли корективи в регулювання застави в формі пігнуса та встановили, що «при заставі типа «пігнус», право власності на майно залишається у боржника і лише володіння переноситься на кредитора. Однак, боржник може користуватися своєю річчю в якості оренда-

ря або тимчасово, за згодою кредитора»¹². Однак, навіть такі зміни не змогли вирішити протиріччя в інтересах кредитора та боржника.

На початку II ст. до н.е. з розвитком орендних правовідносин на практиці виникла потреба в пристосуванні заставних положень до існуючих орендних відносин. Саме тому, в цей період виник ще один засіб забезпечення виконання зобов'язання, який базувався на угоді сторін («*pignus conventum*» з лат. застава на підставі правочину). Цю форму застави застосовували як при оренді нерухомості, так і при оренді земельних ділянок.

Однак, пігнус не міг повністю забезпечувати інтереси кредитора та боржника, оскільки мав недоліки подібні до фідуції, що на той час вже зовсім не застосовувалася як засіб забезпечення виконання зобов'язання.

Л. В. Ганновер виділяє наступні спільні недоліки пігнуса та фідуції:

– «... яким би незначним не був борг, забезпечений заставою, майном боржника, кредитоспроможність цього майна виявлялася вичерпаною»;

– «... з передачею застави кредитору, особливо коли предмет цей складало нерухоме майно, боржник нерідко позбавлявся єдиного джерела для свого існування, існування своєї сім'ї і єдиної можливості задовольнити борг з доходів від цього майна»¹³.

Враховуючи вищенаведене, інтереси кредиторів та боржників вимагали більш гнучких положень для регулювання заставних відносин. Саме тому, враховуючи активний розвиток господарювання й пов'язаних з ним кредитних відносин на території Риму, ці дві форми застави – фідуція та пігнус – не могли більш повною мірою задовольняти вимоги сторін заставних правовідносин.

Римські юристи змушені були звільнитися від існуючих недоліків при регулюванні заставних правовідносин. Впроваджувати зовсім нову форму застави, невідому до цього, не було потреби, оскільки грецько-єгипетське право¹⁴ вже знало досить функціональну та обґрунтовану форму забезпечення зобов'язання – іпотеку, яка в подальшому стала самою розвинутою та досконалою формою римської застави.

Термін «іпотека» має грецькі корені і відомий ще з VI ст. до н.е. з законів афінського реформатора та законодавця Солон. Солон запропонував раціональний спосіб перетворення особистої відповідальності на майнову, що полягав у тому, що на прикордонній межі маєтку боржника встановлювався стовп із написом, що це майно слугує забезпеченням претензій позикодавця на суму укладеного кредитного договору. Такий спосіб отримав назву «іпотека» (підставлено¹⁵), а стовп, який був встановлений на земельній ділянці, слугував позикодавцю знаком, що забороняв вивозити з цієї земельної ділянки «все, що привели, привезли або принесли»¹⁶ й забезпечував публічність встановленої іпотеки¹⁷. Враховуючи концептуальні засади Солон, в 1981 році А. А. Башмаков дійшов висновку, що іпотека має три призначення, головне з яких – це «опора», майнове забезпечення кредитної угоди, яка без цієї опори або забезпечення була б чимось не зовсім твердим або вірним¹⁸. У свою чергу, Єм В. С. був переконаний, що термін «іпотека» використовувався для будь-якої застави, якою забезпечувався кредит¹⁹.

Іпотечні положення східного права змогли знайти в Римі підґрунтя для розвитку, оскільки в римських орендних договорах вже давно встановлювалися правовідносини, що були дуже схожі на іпотечні. Головною особливістю римської іпотеки було те, що кредитор мав безпосереднє відношення до заставленого предмету, «при настанні певних умов відбирав його та самостійно відчужував»²⁰. А отже, при іпотечі не потрібно було передавати майно у володіння кредитору. Іпотекодавець мав право володіти, користуватися та розпоряджатися майном, що знаходилося в іпотечі.

Іпотека розповсюджувалася першочергово виключно на «тілесні речі»²¹. Поняття іпотеки було невід'ємне від конкретної речі, що слугувала забезпеченням виконання зобов'язання. У випадках збільшення вартості речі, шляхом прирощування, додавання до неї нових частин, іпотека розповсюджувалася й на ці частини, наприклад, на будівлю, яка була побудована на земельній ділянці, яка перебувала в іпотечі або на приплід тварин в стаді²². При цьому, були непоодинокі випадки, коли вартість речі, що була передана в іпотеку протягом існування іпотеки зменшувалася, а отже, беручи до уваги той

факт, що майно є «поняттям невизначеним та маса його може збільшуватися та зменшуватися протягом часу»²³, кредитор мав право на стягнення речі, що існувала на день стягнення, не беручи до уваги той факт, що вартість такої речі зменшилася в порівнянні з тою, що була на момент виникнення іпотеки.

Отже, римське право дозволяло передавати в іпотеку як рухомі, так і нерухомі речі. Дане положення зазнало значної критики у класичних дослідників розвитку іпотечних відносин. На думку І. Базанова, саме це положення, «крихке тіло» в епоху падіння римської культури й призвело до «банкрутства всієї організації в самому Римі»²⁴. Повністю погодитися з І. Базановим не можна, оскільки не визначення предмету іпотеки призвело до «банкрутства системи», а його оформлення, оскільки іпотека могла виникнути на підставі простої угоди-домовленості між іпотекодавцем, власником майна, що передавалося в іпотеку, та кредитором. При цьому такий правочин не потребував письмового оформлення, достатньо було лише волевиявлення та домовленості двох осіб. Недосконалість цього положення можна прослідкувати при відчуженні предмета іпотеки. Оформлення договору купівлі-продажу майна, що перебувало в іпотеці, не припиняло існуючих іпотечних правовідносин і хоча до обов'язків власника й відносилось повідомлення набувача про наявні іпотеки, однак, в більшості випадків про такий факт ніхто не повідомляв. А отже, новий власник повинен був у повному обсязі відповідати за зобов'язання попереднього власника речі незважаючи на те, що йому нічого не було відомо про таке обтяження.

Однак, сторони могли дійти згоди письмово, встановити договірну іпотеку. Письмове оформлення здійснювали табеліони²⁵. Табеліонами були особи, які не перебували на державній службі, але займалися складанням юридичних актів під контролем держави. Діяльність табеліонів перебувала під постійним контролем державної влади в особі певних органів і посадових осіб – дефензорів, які наглядали за дотриманням табеліонами урядових розпоряджень і, головним чином, за недопущенням складання ними різних протизаконних договорів.

По своїй зовнішній структурі інститут табеліонів мав дещо спільне з сучасним нотаріатом, але ототожнювати їх неможливо, оскільки, не дивлячись на весь здійснюваний державною владою нагляд за діяльністю табеліонів, вчинювані у них акти все ж таки не користувались публічною довірою, визнанням і ніякою перевагою перед звичайними приватними документами. Табеліони були тільки помічниками в складанні документів, своєрідними юрисконсультами, а складені ними акти не мали законної сили.

Римське право не передбачило заходів, спрямованих на встановлення кількості обтяжень іпотекою певного визначеного майна, і тому новий власник ризикував отримати майно, що вже неодноразово передавалося в іпотеку. Пріоритет договірних іпотек залежав «від моменту їх встановлення»²⁶. Однак, виникає питання, яким чином при договірній іпотеці можна було встановити момент її виникнення, оскільки у більшості випадків форма оформлення цих правовідносин була просто усна. Таким чином, норми римського матеріального права, що встановили таку форму іпотеки як договірну, звели нанівець саме значення оформлення та встановлення договірної іпотеки при врегулюванні іпотечних правовідносин.

Враховуючи недоліки договірної іпотеки, в римському праві почали застосовувати: законну іпотеку, генеральну іпотеку, законну генеральну іпотеку.

Законна іпотека виникала на користь відомих кредиторів без договору на підставі закону²⁷. Такі іпотеки були дійсні й тоді, коли власник майна про них нічого не знав. Законна іпотека накладалася на все майно боржника або на окремі речі. Законна іпотека встановлювалася на окремі речі в наступних випадках: особа, яка передала в найми міську ділянку землі, має право вимоги із найму заставного права на речі, які були внесені наймачем на тривалий термін на цю ділянку²⁸.

Законна іпотека встановлювалася на все майно щодо Фікса, який має право іпотеки для забезпечення своїх вимог, крім штрафних²⁹.

Однак, такий вид іпотеки також не міг захистити права нових набувачів майна, що знаходилося в законній іпотеці, про яку навіть не знав старий власник, оскільки вона накладалася автоматично й не потребувала ніякого оформлення з боку старого власника.

Неодноразово виникали випадки, коли в момент задоволення вимоги за іпотекою, з'являлися інші кредитори, які заявляли себе первинними кредиторами й отримували перевагу на задоволення своїх вимог перед іншими кредиторами, у тому числі й перед тим, за ініціативою якого було ініційовано задоволення його вимоги за іпотекою.

І. А. Покровський зазначав, що римське право допускало іпотеку не лише окремих речей, але й усього майна боржника – генеральну іпотеку³⁰. Крім того, необхідно підкреслити, що генеральна іпотека накладалася й на те майно, яке боржник ще не набув, але набуде в майбутньому.

Більшість законних іпотек були генеральними, що накладалися на підставі закону на все майно, а не на окрему річ або її частину. Так, в силу самого закону, законна генеральна іпотека накладалася на все майно опікуна з метою забезпечення можливих вимог особи, яка перебуває під опікою, жінка на все майно чоловіка для забезпечення повернення її приданого тощо³¹.

Більшість законних генеральних іпотек було привілейованими, тобто вимоги за такими іпотеками повинні були задовольнятися першочергово, не беручи до уваги раніше встановлені договірні іпотеки. Отже, навіть добросовісний власник іпотеки не мав ніякої можливості застерегти кредитора або нового набувача від можливих збитків.

Така організація іпотечних правовідносин надавала можливість недобросовісному власнику речей приховати при відчуженні або наступній заставі ті іпотеки, якими вже була обтяжена ця річ.

Таким чином, на цьому етапі розвитку іпотечних правовідносин, іпотека не мала таких якостей, як «гласність та спеціальність»³², а отже римська іпотека не мала формальної гласності й була «встановленням приватним, позбавленим будь-якого суспільного значення»³³.

Недоліки попередніх років вимагали від законодавця введення нового суб'єкта іпотечних правовідносин, особу, яка б у межах своєї компетенції й надавала іпотеці публічного характеру, встановлювала привілейоване положення в порівнянні з іншими обтяженнями.

Саме тому в період абсолютної монархії імператор Лев видав рескрипт (конституцію), на підставі якого іпотека, «встановлена в письмовій формі в публічному місці або перед трьома свідками, має перевагу перед договірною, не публічно встановленою іпотекою»³⁴. Під публічним місцем Конституція розуміла суд, а встановлення іпотеки публічно відбувалося за допомогою нового римського інституту – явки табеліонних документів у суді з занесенням їх до протоколу³⁵.

Шляхом такого протоколювання іпотека, засвідчена табеліонами, отримували силу публічного акту і ставала безспірною. У цьому випадку мова вже йшла про засвідчення приватних актів та документів, що надавало їм особливу силу та значення безспірності. Саме це положення дає нам право стверджувати, що безспірність іпотеки встановлювалася за допомогою спеціально-уповноваженої особи – табеліону, римського прототипу сучасного нотаріуса. Місцем вчинення явок для засвідчення іпотеки були всі судові установи. Особи, бажаючи укласти правочин, з'являлися у відповідний магістрат і просили у табеліона про внесення вчиненого ними акта до протоколу. Потім здійснювався допит цих осіб з метою встановлення їх особистості і свободи волевиявлення, після чого акт записувався в особливі книги, тобто здійснювалася проста реєстрація.

Таким чином, Конституція вперше закріпила норму, присвячену механізму посвідчення іпотечного договору на засадах публічності та законності. Однак, такий порядок, як підкреслював І. Базанов, й був великим недоліком Конституції³⁶, оскільки Конституція не встановлювала обов'язку посвідчувати договір іпотеки за місцем знаходження нерухомого майна, що унеможливлювало прослідкувати весь існуючий іпотечний ряд при оформленні інших правочинів, а отже принципи законності та гласності не могли бути реалізованими.

Отже, в оформленні римської іпотеки не останнє місце було відведено табеліонам, римському прототипу сучасного нотаріуса. Іпотека, яка засвідчувалася табеліонами, набувала статусу безспірної. Тому, досліджуючи та вивчаючи еволюцію розвитку іпотечних правовідносин, необхідно пам'ятати й про роль табеліона в оформленні іпотеки та наданні їй законної, привілейованої сили.

Саме римське право під впливом розвитку економіки своєї держави змогло розробити складний механізм оформлення іпотечних правовідносин, що дозволяв, певною мірою, захищати інтереси боржника поряд з інтересами кредитора.

¹ Хвостов В. М. Система римського права. – М., 1996. – С. 335-336; Новицкий И. Б. Основы римского права. – М.: Зеркало, 2000. – С. 112; Скворцов В. В. К истории формирования концепции залога в российском праве. // Вестник московского университета. Серия право. – 2001. – № 4. – С. 97-98.

² Дождев Д. В. Курс римского частного права. – М.: ИНФРА М-НОРМА, 2002. – С. 208.

³ Покровский И. А. История римского права. – П., 1918. – С. 270; Бабаев А. Б. Система вещных прав. – Wolters Kluwer Russia, 2007. – С. 14.

⁴ Дождев Д. В. Курс римского частного права. – М.: ИНФРА М-НОРМА, 2002. – С. 208.

⁵ Новицкий И. Б., Перетерский И. С. Римское частное право. – М.: Юристъ, 2001. – С. 339.

⁶ Там само.

⁷ Денбург Г. Пандекты: Т. 2: Обязательственное право / Г. Денбург; пер. Е. И. Лятосковича, А. Ф. Хорошунова и О. К. Коссмана; под ред. П. Соколовского. – М., 1911, – С. 275.

⁸ Хвостов В. М. Система римского права. – М., 1996. – С. 336; Дождев Д. В. Курс римского частного права. – М.: ИНФРА М-НОРМА, 2002. – С. 209.

⁹ Новицкий И. Б. Основы римского права. – М.: Зеркало, 2000. – С. 112.

¹⁰ Новицкий И. Б. Основы римского права. – М., 1972. – С. 136.

¹¹ Дождев Д. В. Курс римского частного права. – М.: ИНФРА М-НОРМА, 2002. – С. 208.

¹² Новицкий И. Б., Перетерский И. С. Римское частное право. – М.: Юристъ, 2000. – С. 277.

¹³ Фріс І. Виникнення і розвиток іпотечних правовідносин // Нотаріат для вас. – 2004. – № 7-8. – С. 18.

¹⁴ Новицкий И. Б. Основы римского права. – М.: Зеркало, 1972. – С. 137.

¹⁵ Башмаков А. А. Основные начала ипотечного права. – Либава, 1891. – С. 1.

¹⁶ Блокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь. – Спб., 1894. – С. 297-298; Спб., 1900. – С. 294.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Башмаков А. А. Основные начала ипотечного права. – Либава, 1891. – С. 1.

¹⁹ Ем В. С. Правовые проблемы организации рынка ипотечного кредитования в России. – М., 1999. – С. 11.

²⁰ Базанов И. А. Происхождение современной ипотеки. – М., 1900. – С. 54.

²¹ Пучковская И. И. Ипотека: залог недвижимости. – Х.: Консум, 1997. – С. 7.

²² Бартошек М. Римское права (понятия, термины, определения). – М., 1989. – С. 246.

²³ Победоносцев К. П. Вещный кредит и закладное право / К. П. Победоносцев // Русский вестник. – 1861. – Т. 33. – С. 413.

²⁴ Базанов И. А. Вказана праця.

²⁵ Лепидевский Н. П. История нотариата. – М.: Правоведение, 1875. – С. 57.

²⁶ Базанов И. А. Вказана праця.

²⁷ Хвостов В. М. Система римского права. – М., 1996. – С. 336.

²⁸ Там само. – С. 343

²⁹ Там само.

³⁰ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. – П., 1917. – С. 203.

³¹ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. – М.: Статут, 2001. – С. 215.

³² Победоносцев К. П. Вещный кредит и закладное право / К. П. Победоносцев // Русский вестник. – 1861. – Т. 33. – С. 413.

³³ Сопов А. Ипотека по римскому праву и новейшим законодательствам. – Варшава, 1889. – С. 14.

³⁴ Новицкий И. Б. Римское частное право. – М.: Юриспруденция, 2000. – С. 115.

³⁵ Лепидевский Н. П. Вказана праця. – С. 60.

³⁶ Базанов И. А. Вказана праця. – С. 55.

Резюме

В работе сделана попытка на теоретическом уровне проанализировать существующие на уровне доктрины подходы к истории становления и развития института ипотеки в римском праве, а также проанализировать роль табелиона в оформлении римской ипотеки. Обращаясь к разным точкам зрения,

проаналізовано історію становлення інституту іпотеки в римському праві, зосереджено увагу на механізмі передачі в іпотеку майна в римському праві, а також порядку оформлення римської іпотеки.

Summary

The article attempts on the theoretical level to analyze the approaches to history of formation and development of category of mortgage in Roman Law as well as to analyze the role of tabulation in execution of Roman hypothec. With consideration of different opinions, the history of formation and development of category of mortgage in Roman Law is analyzed, the attention is focused also at mechanism of placing under mortgage of property in Roman Law as well as of execution of Roman hypothec.

Отримано 3.06.2009

В. Ю. СТЕЦЕНКО

Валентина Юріївна Стеценко, кандидат юридичних наук, доцент Київського національного університету культури і мистецтв

**ДОБРОВІЛЬНЕ МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ
ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Реалії сьогодення свідчать про актуалізацію проблематики юридичного забезпечення медичної діяльності. Проводяться різноманітні наукові конференції, публікуються наукові статті, видається навчальна література¹. Серед інших чітко виокремлюються питання медичного страхування, як суміжної юридичної, медичної та фінансової категорії. Проблеми визначення ролі та місця медичного страхування у системі страхування та в системі фінансування охорони здоров'я характеризуються підвищеною актуальністю. Україна сьогоднішнього дня потребує законодавчого вирішення питання стосовно запровадження обов'язкового медичного страхування. Водночас, не дивлячись на нормативне закріплення та практику виконання, існують проблеми юридичного забезпечення добровільного медичного страхування. На часі проведення теоретико-правових та галузевих наукових досліджень, присвячених вказаному питанню.

Проблематика вивчення добровільного медичного страхування у контексті об'єкту правового регулювання актуальна за наступними причинами:

- за своєю правовою суттю є медичним страхуванням;
- певною мірою конкурує, доповнює, а іноді замінює обов'язкове медичне страхування;
- з позицій адміністративного права держава неоднаково бере участь в добровільному страхуванні, порівняно з обов'язковим.

Метою даної статті є аналіз теоретичних особливостей добровільного медичного страхування як об'єкту правового регулювання. Питаннями добровільного медичного страхування з позицій його правової природи займалися М. В. Айвазова, В. Е. Букин, А. З. Виноградов, О. Є. Губар, О. Г. Дьяконова, В. І. Журавель, В. Ц. Чорномаз, Є. К. Арійчук, О. Г. Капшук, Є. І. Кишковський, Г. Я. Лопатенков, С. О. Мунтян, С. М. Срібний, С. Г. Стеценко.

Одним із заходів подолання балансу між зобов'язаннями і фінансовими можливостями держави і населення, рефінансування бюджету і додаткового фінансування системи медичної допомоги, фінансування медико-профілактичних програм є розвиток форм добровільного медичного страхування².